दूर्गा सूक्तम् (तैत्तिरीय आरण्यक १०-२-१)

Durgā Sūktam (taittirīya āraṇyaka 10-2-1)

Durgā Sūktam word-by-word meanings

जा॒तवे॑दसे सुनवाम॒ सोम॑मरातीय॒तो निद॑हाति॒ वेद॑ः ।

स न॑ः पर्ष॒दति॑ दु॒र्गाणि॒ विश्वा॑ ना॒वेव॒सिन्धुं॑ दुरि॒ताऽत्य॒ग्निः ॥ १ ॥

। जातवेदसे । सुनवाम । सोमम् । अराति-यतः । नि-दहाति । वेदः ॥

। सः । नः । पर्षत् । अति । दुर्गाणि । विश्व । नावा + इव । सिन्धुम् । दुरित । अति । अग्निः ॥

jātavēdasē sunavāma sōmamarātīyatō nidahāti vēdaḥa ।

sa na[fp]' par'ṣhadati dur'gāṇi viśh'vā nāvēvasin'dhun' duritā (a)t'yag'niḥi ॥ 1 ॥

। jātavēdasē । sunavāma । sōmam । arāti-yataḥa । ni-dahāti । vēdaḥa ॥

। saḥa । naḥa । parṣhat । ati । durgāṇi । viśhva । nāvā + iva । sindhum । durita । ati । agniḥi ॥

जातवेदसे **jātavēdasē** = for *jāta-vēda*. *jāta* = born, *vēda* = knowledge. Hence *jāta-vēda* is the One who is born with full knowledge. Normally *agniḥi* or the physical fire is frequently addressed as *jāta-vēda*. Of the *pañcha mahābhūtas*, *agni* is chosen because it is the first among the subtle elements to have a visible form, and also because it constantly goes upwards; we pray to it and beseech it to take us upwards, towards the formless Supreme *para-bramha param-ātmā svarūpa*, which is our true destination.
॥ सुनवाम **sunavāma** = *abhiṣhavāma* = may we extract juice by crushing and juicing
॥ सोमम् **sōmam** = the soma juice of the soma creeper. This physical juice also represents the non-physical bliss we feel inside us. ॥ अराति-यतः **arāti-yataḥa** = unyielding-wherefrom. *rāti* = 'giving', *a-rāti* = not giving, *yataḥa* = whence or wherefrom ॥ नि-दहाति **ni-dahāti** = burns from within. *ni* = *nikaṭa* or *nija* = near & within, *dahāti* = burns. ॥ वेदः **vēdaḥa** = true knowledge, knowledge of the *ātmā*

सः **saḥa** = he ॥ नः **naḥa** = us ॥ पर्षत् **parṣhat** = floats and carries across (the sea) ॥ अति **ati** = extreme
॥ दुर्गाणि **durgāṇi** = *duḥu+gaḥa* = very difficult+to go across = extremely difficult to cross
॥ विश्व **viśhva** = World, Universe ॥ नावा+इव **nāvā+iva** = boat+just like = just like a boat (across the ocean) ॥ सिन्धुम् **sindhum** = ocean ॥ दुरित **durita** = *duḥu+ita* = difficult+to move across = (extremely) difficult to move across ॥ अति **ati** = extreme ॥ अग्निः **agniḥi** = the element Fire

We extract the sōma-bliss-juice for jātavēda, which is extremely unyielding, which burns (our ignorance) from within, giving rise to true knowledge from within.
[In its spiritual significance, this implies the mental churning or *manō-manthana* we all have to undergo to extract the unyielding bliss, which, in turn, burns out our dross and ignorance leading to true knowledge of the ātmic self.]
Just like a boat, he carries us safely across this extremely-difficult-to-cross samsāra-sāgara (ocean of Worldliness). ॥ *1* ॥

तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टां ।
दुर्गां देवीꣳ शरणमहं प्रपद्ये सुतरसि तरसे नमः ॥२॥

। ताम् । अग्नि-वर्णाम् । तपसा । ज्वलन्तीम् । वैरोचनीम् । कर्म-फलेषु । जुष्टाम् ॥
। दुर्गाम्-देवीम् । शरणम् । अहम् । प्र-पद्ये । सु-तरसि । तरसे । नमः ॥

tāmag'nivar'ṇān' tapasāj' jvalan'tīṁ' vairōchanīṁ' kar'maphalēṣhu juṣh'ṭāām ।
dur'gān' dēvīgm' śharaṇamaham' prapad'yē sutarasi tarasē namaha ॥ 2 ॥
। tām । agni-varṇām । tapasā । jvalantīm । vairōchanīm । karma-phalēṣhu । juṣhṭām ॥
। durgām-devīm । śharaṇam । aham । pra-padyē । su-tarasi । tarasē । namaha ॥

ताम् **tām** = that (fem.) ॥ अग्नि-वर्णाम् **agni-varṇām** = fire-lustred or fire-coloured = looks like a fiery being ॥ तपसा **tapasā** = by *tapas* or intense *sādhanā* ॥ ज्वलन्तीम् **jvalantīm** = shines, burns ॥ वैरोचनीम् **vairōchanīm** = variously shining through lots of manifestations ॥ कर्म-फलेषु **karma-phalēṣhu** = by means of the *karma-phalas* or the results of actions ॥ जुष्टाम् **juṣhṭām** = to be pleased hence favourable (to us)

दुर्गाम्-देवीम् **durgām-devīm** = the female deity *durgā*; *duḥu+gaḥa* = very difficult (to approach), *dēvīm* = Divine female deity ॥ शरणम् **śharaṇam** = shelter ॥ अहम् **aham** = I ॥ प्र-पद्ये **pra-padyē** = fall at (Her) feet ॥ सु-तरसि **su-tarasi** >> *su* = *suṣhṭhu* = excellent, *tarasi* = swimmer, hence *su-tarasi* = excellent swimmer ॥ तरसे **tarasē** = to the swimmer ॥ नमः **namaḥa** = my *namaskāras*

That, fiery lustred Being, who shines by her own intense tapasyā, is the One to be pleased and bestows us our karma-phala.
O durgā dēvī, to Thou most excellent swimmer, I fall at Your feet (so that You may expertly carry me across this ocean). ***॥ 2 ॥***

अग्ने त्वं पारया नव्यो , अस्मान्थ्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
पूश्च पृथ्वी बहुला न , उर्वी भवा तोकाय तनयाय शंयोः ॥३॥

। अग्ने । त्वम् । पारया । नव्यः । अस्मान् । स्वस्तिभिः । अति । दुर्गाणि । विश्वा ॥
। पूः । च । पृथ्वी । बहुला । नः । उर्वी । भवा । तोकाय । तनयाय । शंयोः ॥

ag'nēt' tvam' pārayā nav'yō , as'mānth'svas'tibhirati dur'gāṇi viśh'vāā ।
pūśh'cha pṛth'vī bahulā na , ur'vī bhavā tōkāya tanayāya śhañ'yō-ḥo ॥ 3 ॥
। agnē । tvam । pārayā । navyaḥa । asmān । svastibhiḥi । ati । durgāṇi । viśhvā ॥
। pūḥu । cha । pṛthvī । bahulā । naḥa । urvī । bhavā । tōkāya । tanayāya । śhaṁyōḥo ॥

अग्ने **agnē** = O agni! ॥ त्वम् **tvam** = you ॥ पारया **pārayā** = *pāraya* = take across to the other shore ॥ नव्यः **navyaḥa** = worthy of praise ॥ अस्मान् **asmān** = us ॥ स्वस्तिभिः **svastibhiḥi** = in the best possible manner ॥ अति **ati** = extreme ॥ दुर्गाणि **durgāṇi** = *duḥu+gaḥa* = very difficult+to go across = extremely difficult to cross ॥ विश्वा **viśhvā** = *viśhvāni* = all = everyone

पूः **pūḥu** = *puri* = this body or this city ॥ च **cha** = and ॥ पृथ्वी **pṛthvī** = Earth ॥ बहुला **bahulā** = ample and fertile ॥ नः **naḥa** = us ॥ उर्वी **urvī** = vast ॥ भवा **bhavā** = *bhava* = become ॥ तोकाय **tōkāya** = for our children ॥ तनयाय **tanayāya** = (and) their children ॥ शंयोः **śhaṁyōḥo** = welfare and happiness

O agni! Worthy of praise! Thou take us all, in the best possible manner, across this extremely difficult to cross samsāra sāgara.
May Mother Earth become ample and fertile for us in its vastness and yield abundance and plenty for our children and their children. ***॥ 3 ॥***

विश्वानिनो दुर्गहा जातवेदस् सिन्धुं न नावा दुरिताऽतिपर्षि ।
अग्ने , अत्रिवन्मनसा गृणानोँऽस्माकं बोध्यविता तनूनाम् ॥४॥

। विश्वानि । नः । दुर्गहा । जात-वेदः । सिन्धुम् । नः । नावा । दुः-इता । अति । पर्षि ॥
। अग्ने । अत्रि-वत् । मनसा । गृणानः । अस्माकम् । बोधि । अविता । तनूनाम् ॥

viśh’vāninō dur’gahā jātavēdas’ sin’dhun’ na nāvā duritā (a)tipar’ṣhi ।
ag’nē , at’rivan’manasā gṛṇānōō (a)s’mākam’ bōdh’yavitā tanūnāām ॥ 4 ॥

। viśhvāni । naḥa । durgahā । jāta-vēdaḥa । sindhum । naḥa । nāvā । duḥu-itā । ati । parṣhi ॥
। agnē । atri-vat । manasā । gṛṇānaḥa । asmākam । bōdhi । avitā । tanūnām ॥

विश्वानि **viśhvāni** = entire ॥ नः **naḥa** = us ॥ दुर्गहा **durgahā** = destroyer of difficulties
॥ जात-वेदः **jāta-vēdaḥa** = born with full knowledge ॥ सिन्धुम् **sindhum** = ocean ॥ नः **naḥa** = us
॥ नावा **nāvā** = by a boat ॥ दुरिता **duritā** = *duḥu+itā* = difficult to move (move across)
॥ अति **ati** = extremely ॥ पर्षि **parṣhi** = makes us afloat and protects

अग्ने **agnē** = O agni! ॥ अत्रि-वत् **atri-vat** = just like (*mahārṣhi*) Atri ॥ मनसा **manasā** = with the mind
॥ गृणानः **gṛṇānaḥa** = mentally repeating ॥ अस्माकम् **asmākam** = our ॥ बोधि **bōdhi** = make us aware
॥ अविता **avitā** = protectrix ॥ तनूनाम् **tanūnām** = our bodies

O jātavēda! You are the destroyer of our difficulties and you make us cross this difficult samsāra sāgara just as a boat floats us and protects us.
O jātavēda! Constantly guard our bodies; also make us mindful, prayerful and aware, just like sage Atri (who always prayed for the whole Universe constantly). ॥ *4* ॥

पृतनाजितꣳ सहमानमुग्रमग्निꣳ हुवेम परमात्सधस्थात् ।
स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा क्षामद्देवो , अतिदुरिताऽत्यग्निः ॥५॥

। पृतनाजितम् । सहमानम् । उग्रम् । अग्निम् । हुवेम । परमात् । सधस्थात् ॥
। सः । नः । पर्षत् । अति । दुर्गाणि । विश्वा । क्षामत् । देवः । अति । दुः-इत । अति । अग्निः ॥

pṛtanājitagm’ sahamānamug’ramag’nigm’ huvēma paramāt’sadhas’thāāte ।
sa na[fp]’ par’ṣhadati dur’gāṇi viśh’vāk’ kṣhāmad’dēvō ,
ati duritā (a)t’yag’niḥi ॥ 5 ॥

। pṛtanājitam । sahamānam । ugram । agnim । huvēma । paramāt । sadhasthāt ॥
। saḥa । naḥa । parṣhat । ati । durgāṇi । viśhvā । kṣhāmat । dēvaḥa । ati । duḥu-ita । ati । agniḥi ॥

पृतनाजितम् **pṛtanājitam** >> *pṛtanā* = battalion, *jitam* = winner, hence *pṛtanājitam* = winner of battalions
॥ सहमानम् **sahamānam** = conquering and victorious ॥ उग्रम् **ugram** = fierce ॥ अग्निम् **agnim** = *agniḥi*
॥ हुवेम **huvēma** = *havāmahē* = *āhvāyama* = we remember and beckon, call upon
॥ परमात् **paramāt** = from the beyond ॥ सधस्थात् **sadhasthāt** = from the assembly-gathering

सः **saḥa** = he ॥ नः **naḥa** = us ॥ पर्षत् **parṣhat** = floats and carries across (the sea) ॥ अति **ati** = extremely
॥ दुर्गाणि **durgāṇi** = adversities ॥ विश्वा **viśhvā** = entire, all ॥ क्षामत् **kṣhāmat** = perishable, temporary
॥ देवः **dēvaḥa** = Divine deity ॥ अति **ati** = extremely ॥ दुरित **durita** = difficult to move across
॥ अति **ati** = extremely ॥ अग्निः **agniḥi** = agni

We beckon and call upon the all-conquering, fierce agni from its highest place of gathering (to come and protect us).
He (this all-conquering, fierce agni) keeps us afloat and carries us across all these adversities inherent in this difficult-to-cross samsāra sāgara. ॥ *5* ॥

---

www.saiveda.net

प्रत्नोषि कमीड्यो , अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्चसत्सि ।
स्वां चाग्ने तनुवं पिप्रयस्वास्मभ्यं च सौभगमायजस्व ॥६॥

। प्रत्नोषि । कम् । ईड्यः । अध्वरेषु । सनात् । च । होता । नव्यः । च । सत्सि ॥
। स्वाम् । च । अग्ने । तनुवम् । पिप्रयस्व । अस्मभ्यम् । च । सौ + भगम् । आ + यजस्व ॥

prat'nōṣhi kamīḍ'yō , adh'varēṣhu sanāt'cha hōtā nav'yaśh'chasat'si ।
svāñ' chāāg'nē tanuvam' pip'rayas'vās'mabh'yañ' cha saubhagamāyajas'va ॥ 6 ॥

। pratnōṣhi । kam । īḍyaḥa । adhvarēṣhu । sanāt । cha । hōtā । navyaḥa । cha । satsi ॥
। svām । cha । agnē । tanuvam । piprayasva । asmabhyam । cha । sau + bhagam । ā + yajasva ॥

प्रत्नोषि **pratnōṣhi** = *pratanōṣhi* = expand, lengthen ॥ कम् **kam** = heavenly bliss ॥ ईड्यः **īḍyaḥa** = by our praise, prayers and lauds ॥ अध्वरेषु **adhvarēṣhu** = in the *adhvaraḥa* (*adhvaraḥa* = *yajñaḥa* = formal vedic sacrifice) ॥ सनात् **sanāt** = ancient ॥ च **cha** = and ॥ होता **hōtā** = the sacrificing priest(s) ॥ नव्यः **navyaḥa** = new ॥ च **cha** = and ॥ सत्सि **satsi** = *sīdasi* = sit, abide

स्वाम् **svām** = your own ॥ च **cha** = and ॥ अग्ने **agnē** = O agni! ॥ तनुवम् **tanuvam** = body ॥ पिप्रयस्व **piprayasva** = satiate and quench the thirst ॥ अस्मभ्यम् **asmabhyam** = ours ॥ च **cha** = and ॥ सौ+भगम् **sau+bhagam** = good fortune ॥ आ+यजस्व **ā+yajasva** = make it happen, invite

O agnē! Abide in our Yajña-s and expand our heavenly bliss generated by our prayers during the ancient yajñas done by our new hōtā-s.
O agnē! Quench and satiate your own thirst (and hence ours too) thus do we invite and make happen our good fortune. ***॥ 6 ॥***

गोभिर्जुष्टमयुजो निषिक्तं तवेन्द्र विष्णोरनुसञ्चरेम ।
नाकस्य पृष्ठमभि संवसानो वैष्णवीं लोक , इह मादयन्ताम् ॥७॥

। गोभिः । जुष्टम् । अ-युजः । नि-षिक्तम् । तव । इन्द्रः । विष्णोः । अनु-सञ्चरेम ॥
। नाकस्य । पृष्ठम् । अभि । सम्-वसानः । वैष्णवीम् । लोक । इह । मादयन्ताम् ॥

gōbhir'juṣh'ṭamayujō niṣhik'tan' tavēen'dra viṣh'ṇōranusañ'charēma ।
nākas'ya pṛṣh'ṭhamabhi saṁ'vasānō vaiṣh'ṇavīṁ' lōka , iha mādayan'tām ॥ 7 ॥

। gōbhiḥi । juṣhṭam । a-yujaḥa । ni-ṣhiktam । tava । indraḥa । viṣhṇōḥo । anu-sañcharēma ॥
। nākasya । pṛṣhṭham । abhi । sam-vasānaḥa । vaiṣhṇavīm । lōka । iha । mādayantām ॥

गोभिः **gōbhiḥi** = with cattle ॥ जुष्टम् **juṣhṭam** = joined, united with ॥ अ-युजः **a-yujaḥa** = not joined or not united (untouched by negativity) ॥ नि-षिक्तम् **ni-ṣhiktam** = flooded ॥ तव **tava** = your ॥ इन्द्रः **indraḥa** = Indra, the Chief among minor deities ॥ विष्णोः **viṣhṇōḥo** = all pervading ॥ अनु-सञ्चरेम **anu-sañcharēma** = may we follow

नाकस्य **nākasya** = of the highest heaven ॥ पृष्ठम् **pṛṣhṭham** = on the top ॥ अभि **abhi** = all pervading ॥ सम्-वसानः **sam-vasānaḥa** = all-pervasive = equally existing or dwelling ॥ वैष्णवीम् **vaiṣhṇavīm** = of viṣhṇuḥu ॥ लोक **lōka** = this World ॥ इह **iha** = here ॥ मादयन्ताम् **mādayantām** = may delight (by granting our desires)

O agni! May we follow you relentlessly, just like indraḥa following the all-pervading viṣhṇuḥu, thee who are joined with cattle and abundance, untouched by sin and sorrow.
O all-pervasive Vaiṣhṇavīm on top of the highest heaven! Delight us by granting our desires in this World here itself! ***॥ 7 ॥***

कात्यायनार्य विद्महे कन्यकुमारि धीमहि । तन्नो दुर्गिः प्रचोदयात् ॥८॥

। कात्यायनाय । विद्महे । कन्य-कुमारि । धीमहि ॥ तत् । नः । दुर्गिः । प्र-चोदयात् ॥

kāt'yāyanāya vid'mahē kan'yakumāri dhīmahi ।

tan'nō dur'gi[fp]' prachōdayāāte ॥ 8 ॥

। kātyāyanāya । vidmahē । kanya-kumāri । dhīmahi ॥
। tat । naḥa । durgiḥi । pra-chōdayāt ॥

कात्यायनाय **kātyāyanāya** = pertaining to kātyāyanī ॥ विद्महे **vidmahē** = we all know ॥ कन्य-कुमारि **kanya-kumāri** = maiden-virgin ॥ धीमहि **dhīmahi** = we do *dhyānam* upon

तत् **tat** = that ॥ नः **naḥa** = us ॥ दुर्गिः **durgiḥi** = difficult to approach durgiḥi ॥ प्र-चोदयात् **pra-chōdayāt** = inspire and illumine our thought processes

We all know kātyāyanī, we do dhyānam upon thee, O such a durgiḥi – inspire and illumine our thoughts. ***॥ 8 ॥***

(We are proactively concerned with the correctness and accuracy of all our presentations.
Any suggestions, corrections, remarks will be treated with gratitude, promptness and respect.
Please email them to Maunish Vyas: maunish *dot* vyas *at* gmail *dot* com)

www.saiveda.net